

בשכר - שיהיה חצי שכרו לזבולון על שנתן לו חצי שכרו, על שנה נמי שייך. מאחר דכבר נתחכם הרבה אף במשך שנה, ולימוד התורה כבר נחשב אצלו עד כדי כך שלאחר תום השנה ישכר ישתדל למצוא מי שיתמוך בידו שיוכל ללמוד עוד הרבה שנים שיתחכם מאד, עד שלא יחוש שוב לשמא ינח מללמוד בשביל פרנסתו.

אבל בעצם אין לקבוע בזה דבר ברור, מאחר שיותר הוא מסתבר ללמוד משם דצריך שיהיה השותפות לא פחות מג' שנים, וזה שיעור הפחות שמצינו. ואף דאמרו שנים ושלש שנים, הוא מפני שאחר שכבר שהה שתי שנים יכול לסמוך על עצמו כשמרגיש שהצליחו השי"ת בלימודו, באופן שאין לחוש לפניו מלשוב לביתו בשביל החיובים שעליו לאשתו. אבל בשנה אחת, אף שנדמה לו שאין לו לחוש מלחזור לביתו אין זה כלום. אבל בעשיית שותפות עם זבולון שהוא קודם שלמד, אין לו לפסוק בפחות מג' שנים. ואולי יש להכריע שלכתחילה ישתדל להשיג לעשות שותפות על זמן לא פחות מג' שנים, וזהו שיעור הקטן שמצינו לענין התחכמות והתגדלות בתורה. אבל אם קשה למצוא יעשה שותפות גם לשנה. אבל לא יעשה שותפות לפחות משנה משום שאו ודאי לא יהיה לו מנוחה יותר בשביל זה, כשאף לשנה אין לו להוצאתיו הרגיל בהם.

ח) שצריך לעשות שותפות זו דווקא עם אחד המחשיב לימוד התורה ביותר, שכדאי לו לעמול בשביל חשיבות הלימוד כל ימיו, כמו שהעוסק בתורה לומד כל ימיו. אבל אם אינו חשוב לו כל כך לימוד התורה, אך עושה זה בצירוף אהבתו לישכר העוסק בתורה - לא מצד שהוא חכם בתורה, אלא מטעם אחר שהוא שכנו וקרובו וכדומה - לא נחשב זבולון כלומד תורה. אלא דווקא כשעושה זבולון השותפות משום שהוא רוצה לקיים מצוות לימוד התורה, והיה עושה שותפות זו גם עם ת"ח אחר, ומה שבחר לעשות השותפות עם ישכר זה שהוא קרובו ושכנו ואוהבו הוא כיוון דגם שכנו וקרובו ואוהבו רוצה בזה ולכן עושה עמו השותפות, ודאי שפיר הוא עושה ויהיה לו חצי השכר תורה. וממילא כ"ש שלא שייך שותפות זו עם אלו שאין מחשיבין כלל שכר התורה.

ולא דמי למה שאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמן בניזיר דף כ"ג ע"ב, שזהו רק לענין שאיכא מצווה גם כשעושה שלא לשמן, וממילא איכא גם שכר. אבל להתחשב כמו שלומד ומקיים מצוות לימוד התורה, כיוון שחזינו שלא נעשה ממילא שותף רק במה שגורם שילמד אלא דווקא בהתנו שיהיו שותפין באופן זה, לא שייך שיעשה זה כשמחשב שעושה זה בשביל טעמים אחרים.

ט) גם אלו שיסדו ישיבה וצריכים לעזור להתלמידים במצבם הגשמי והם לוקחים סכומים גדולים מאינשי, יכולים לומר להם דכשיתן סכום להחזקת תלמיד

בישיבה לשנה יהיה לו חצי שכר התורה שיהיה להתלמיד בעד לימודו בתורה. אבל מוכרחין לעשות זה ברשות התלמיד, דהא לא שייך שיתנו דבר ששייך להתלמיד בלא רשותו.

אבל נראה לע"ד דלא שייך זה בלימודים שכל אחד ואחד מוכרח ללמוד ולידע זה בעצמו. לא רק לימודי הקטנים ממש, אלא אף אלו שלומדים כבר גפ"ת, שהרי גם בני זבולון צריכין ללמוד זה בעצמן. ורק לימוד כל התורה להתעמק בה ולהתחכם ביותר, שזה אי אפשר לרובא דרובא דאינשי שאחר דור המדבר, משום שהוצרכו לעמול הרבה לפרנסתם, אלא ע"י שנים כזבולון וישכר שאחד מהם יעסוק בכל ענייני הפרנסה כזבולון ואחד מהם יעסוק רק בתורה כל ימיו כישכר. שא"כ נמצא שמוסדות הכוללים בזמננו שלומדים שם אברכים בני תורה להתגדל ולהתחכם יכולים לעשות כן. וכן ישיבות גדולות לבחורים הגדולים, ברשותם, יכולין לעשות כן. אבל תלמידים רווקים וסמוכין על שולחן אביהם, שמצד לימוד עצמן אין צריכין לזה, אין להם לעשות זה ואין להמנהלים לבקש מהם זה.

והנה נתבאר בעה"י עניין זה בכלל ובפרטים הרבה.

ידידו מוקירו מאד

משה פיינשטיין

סימן לח

בגדרי הוראה, פרסום פסקי הלכות בלא טעמים, תרגום תנ"ך ומשניות ושאר ספרי קדש, וכתובת ספרי קדש באנגלית

בע"ה אסרו תג סוכות תשמ"ג.

מע"כ ידידי הרה"ג מהר"ר משה גאלדבערגער שליט"א.

א. לבאר שהוראת חכם היא רק למעשה שנשאל עליו ממש, ולמעשה אחר היא רק בגדר לימוד וידיעת התורה, מה שאין כן בהוראה דסנהדרין שהיא לכל העולם

הנה מתחילה אסביר יותר מה שכתבתי בתשובה הקצרה שנדפסה באג"מ יר"ד ח"ג סימן צ"א, כי לא כתבתי זה להכניסה בספר - אלא כתבתי שאיני רוצה שידיפסו ספר שגלקט משרית אגרות משה שיהיו שם רק מסקנת הדינים למעשה בלא הטעמים והמקורות.

והטעם לזה כי יודע אני פחת ערכי שאין בידיעתי כל הש"ס בשני התלמודים בבלי וירושלמי, וכל דברי הפוסקים, וכ"ש דברי רבותינו בפירושיהם וחידושיהם

אחר שסובר איפכא בטעם שנכון לדעתו להורות איפכא אף להקל וכ"ש כשהוא להחמיר, מאחר דהוראת הראשון שהוא בלא ידיעת טעם אין להשיבה הוראה. אבל יותר מסתבר לע"ד שלעניין זה הוא כהוראה, שגם דפסק כן מחמת שחכם פלוני שהורה כן בספרו ידוע שהוא חכם מובהק ויש לו טעם נכון על כל מה שמורה, לא רק כשיודע בעצמו שרוב דבריו הם נכונים אלא אף כשיודע כן לעלמא אף שחכם המורה בעצמו אינו יודע, נמי הוא טעם גדול להורות כן.

וכעין ראייה הוא מגיטין דף ס"ז ע"א, דאמר שמואל אמר רבי הלכה כרבי יוסי דאמר מילי לא מימסרן לשליח אמר לפניו ר"ש ברבי מאחר שר"מ וחנינא איש אינו חולקין על רבי יוסי מה ראה רבי לומר הלכה כר' יוסי אמר לו שתוק בני שתוק לא ראת את ר' יוסי אילמלי ראייתו נמוקו עמו, ופרש"י נמוקו עמו - פירושו עמו לתת טעם לכל דבריו שהיה מיישב את דבריו. הרי מפורש דגם לעניין לפסוק הלכה כשהתנאים חלוקים בדינא אינו תלוי בגדלותם, אלא תלוי בהטעם שנותן לדבריו. ואף שלכל התנאים היה טעם לדבריהם, כמפורש בכל מחלוקת תנאים דבמשנה וברייתא שהגמ' מבאר טעמיהם דכל תנא ותנא, צריך לומר בכוננת רש"י שטעם ר' יוסי היה מובן לחכמים ביותר, ולכן יהיו רוב החכמים מסכימים לו בשביל זה. וטעם רבי מאיר, הא איתא בעירובין דף י"ג ע"ב דאף שמצד גדלותו של רבי מאיר היה לחכמים לקבוע הלכה כר"מ, אבל לא קבעו כמותו מפני שלא יכלו חכמים לעמוד על סוף דעתו. ונמצא שנשארה מסקנתו של ר"מ לדינא לחכמים בלא טעם, שלכן לא החשיבו חכמים דבריו לטעם לפסק הלכה.

וצריך להבין מה שהכריע זה שלא קבעו הלכה כרבי מאיר משום שלא הבינו החכמים לחלק בין שני טעמי ר"מ להכריע מי הוא טעם נכון לדינא, כדאיתא שם בגמ' שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים על טהור טמא ומראה לו פנים, וברש"י לא יכלו להבחין באיזה דבריו נכונים ובאיזה אין דבריו נכונים שהיה נותן דעת מזיזתם על אף הלכה כהלכה, אף שר"מ הגדול מהם הבין, ולא רק ר"מ - דהא הגדולים מר"מ כרבי עקיבא ור' ישמעאל רבותיו, ובודאי כל הקודמים כרבי אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל שהיו רבותיו של רבי עקיבא, ורבן יוחנן בן זכאי ויונתן בן עוזיאל, ורבותיהם שמאי והלל, והקודמים כמו הווגות ואנטיגנוס איש סוכו ושמעון הצדיק ואנשי כנסת הגדולה - ודאי הא הבינו והיו מסכימים לר"מ, ומוכרחין לומר שברור להו היה שהתורה ניתנה לפי הבנת רוב חכמי התורה שהיו שייכין לידע כל התורה וטעמיה, שהיו במדרגת התנאים חכמי המשנה שהיו עד דור רבי ובניו ועד בכלל. וכפי ביאור והכרעת החכמים שאחריהם, שהם האמוראים חכמי הגמרא שבשני התלמודים בבלי וירושלמי, שהיה זה אחרי ידיעתם כל התוספתא

שעל גפ"ת ותשובות, שיש גם שלא ראיתם. אבל סמכתי על זה שבירדתי ההלכה כפי כוחי, שזהו העיקר להוראה, כדכתבתי בהקדמתי על ספר האגרות שלי ועוד כתבתי שם דכיוון שכתבתי הטעמים וכל מה שנתברר, שבאופן זה הנני רק כמלמד ההלכה, שהשואל יעיין בעצמו ויבדוק ויבחר. והבאתי שם גם מרעק"א בהקדמה לשו"ת, מתוך מה שכתב לבנו מהר"ש, כי תמיד מיראי הוראה אנכי ודי אשר הצרכתי להשיב לשואלי מדאגה שכל אהיה בכלל כל מי שהגיע להוראה ואינו מורה, וגם בכל זה סמכתי שהרב השואל יעיין ויבדוק בדברי ויבחר וכו'.

ואף שידעתי שיהיו מי שלא יעינו כלל, ויסמכו על הוראתי במסקנת התשובה לבד, הא היה בידו לעיין. וכשלא היה לו פנאי, רשאי לסמוך לפי שעה כשהוא טרוד ואח"כ יעיין. ואם לא יהיה נראה לו יחזור בו, וידון באותו העובדא כדין טעה בהוראתו. כי הא שייך שיסמוך על הרוב שודאי הם נכונים בשעת הדחק ולעיין אח"כ, מאחר דבידו לעיין מותר לסמוך בינתיים על ההוראה שבספר, ואין זו קבלת הוראה ממש, מאחר שנמצא הספר אצלו, ולבד זה אין לי אחריות על זה. אבל כשסומך על מסקנת הפסקים שלי בתשובתי שנדפסו, שנמצא שאני הוא הפוסק בזה, מספקני אם יש זה בכוחי. דהא סתם רשות להוראה הוא רק להעובדות שבאו לידי, ולא על עובדות - אף כאלו - שאירע במקומות אחרים, אף שהיה זה באותו זמן ממש. ורשאי חכם אחר להורות שלא כמותי אם סובר כן בטעם נכון לדעתו, כחכם שאסר שאין חכם אחר רשאי להתיר, אבל רשאי להתיר בעובדא אחרת כדאיתא בשו"ע יו"ד סימן רמ"ב סעיף ל"ו בהגה.

ואף כשנתנו רשות בפירוש להורות לכל העולם וגם להשיב תשובות להלכה למעשה, ליכא שום כח הוראה לזה, אלא הוא רק עניין לימוד. ורק בסנהדרין נחשב זה הוראה לחייב מיתה על זקן הממרה, משום שסנהדרין יש להם כח הוראה לעניין החיוב לשמוע להם אף שליכא כלל עובדא למעשה. ועיקר הוראה דסנהדרין הוא בלא ביאה ממש לפניהם, אלא היא הוראה כדי לידע הדין באם יזדמן. ובחכם הוא איפכא, שהוראתו הוא רק כשיזדמן איזה עובדא שנוגע לדינא. והוראותיו בלא מעשה הוא רק עניין לימוד וידיעת התורה וכל מצוותיה ופרטי כל מצווה ומצווה, (ועי' עוד ביאור רחב בזה בדברות משה שבת ח"א סימן ט ענף ב').

כ. לכאור שהוראה על פי מה שנפסק בספר בלא טעם אינה הוראה כלל, וראיות מרבי יוסי ורבי מאיר שפוסקים הלכה על פי הטעם הנראה ברור לחכמי הדור

ואם כן אפשר שאם פסק חכם אחד עובדא שבאה לידו כפי מה שראה בספרו של אדם גדול, כשלא היה נכתב שם טעם להוראתו, אין זה הוראה כלל. ויכול חכם

והברייתות וספרא וספרי ומכילתא ומדרשות ועוד ברייתות ששנו חכמי הגמ'.

חזינן שהטעמים הוא עיקר לפסקי הלכות. ולכן גם אחר חתימת הגמרא שלא שייך לנו לומר טעמים בדויים מלבנו כנגד טעמי הגמרא אלא להבין טעמי הגמרא, הרי צריכין אנו להבין בדעתנו מה שמבואר בגמרא, שתלוי הרבה באיזה דרך נפרש הגמרא. שמתעם זה איכא מחלוקת הרבה בכמה דינים בין הפוסקים הראשונים - הרמב"ם ודעימיה ובעלי התוס' והרא"ש ודעימיהו. ובפוסקים האחרונים - הש"ע שהוא ברוב דברים כהרמב"ם, והרמ"א שהוא ברוב דברים כבעלי התוס'. וכיצא בזה נחלקו ביניהם מפרשי הש"ע, שהם הש"ך והט"ז והמג"א והסמ"ע והח"מ והב"ש. ונחלקו גם עוד הרבה ראשונים אשר כבר הוזכרו בדברי הפוסקים, וגם אשר לא הוזכרו, וכולם הם גדולי עולם. וא"כ צריך גדולי תורה לברר שאלה חדשה, ולא רק חדשה ממש, אלא כל שלא נתפרסמו ע"ז פסק דין שהיא כחדשה, צריכה עיון גדול ובהבנה גדולה. ויש ממילא לגדול המשיב לחוש לשמא נתבאר כבר ע"י איזה גדול, או שיתבאר בעתה, להיפוך מכפי שהחליט הוא הדין. ואף שרשאי עתה להורות כמו שסובר הוא, ואף אם אחר איזה זמן יחלוק עליו איזה גדול הרי כפי שסובר עתה ברור אצלו הדין ומחוייב להורות כפי שנראה לו לדינא, מ"מ לא שייך שיכתוב בספר דין מוחלט כמו שפסק, בקיצור בלא הטעמים והמקורות. ולכן אף שעצם כתיב מכתב זו היה זה על מה שאיני רוצה שידפיסו רק פסקי הדינים של האגרות שלי, הזכרתי שגם ליכא כלל בזמננו מי שיכול לומר ולהדפיס פסקי דינים חדשים שלא הוזכרו בפירוש בש"ע בלא באור ומקורות.

ואף שלא נשאלתי מכת"ד על זה מצאתי מקום לבאר את תשובתי זו הקצרה מאחר שנדפסה ויהיה לתועלת.

ג. אם מותר לתרגם כתבי הקדש, וברש"י ריש דברים שב' בשבעים לשון פירשה להם

ועתה באתי בדברים שכתבת לי בעצת ובעזרת נכדי הרה"ג מוהר"ר מרדכי טענדלער שליט"א, ושנכדי הנ"ל האריך בהם בשעה שכתבתי התשובה הזו, בדבר אם יש לתרגם תנ"ך ומשניות. והבאת ראייה ממה שמרע"ה ביאר את התורה בשבעים לשון, כדאיתא בפרש"י על הקרא הואיל משה באר שבדיש דברים, שהיה זה בשבעים לשון. הנה ממה לא שייך למילף, דהא לא כתב אלא דיבור. ולא שייך שום נידון ספק על למוד התורה, שדאי מותר בכל לשון. ולא מצינו למשה שכתב ג"כ בכל לשון. וברור שלא כתב אלא בלשון הקודש, דהא אותו התורה שכתב נתן ללויים נושאי הארון ששימו אותו מצד הארון. ורק ספר תורה אחת

שרחבו הוא שני טפחים נתן להם, כמפורש בב"ב דף י"ד ע"א. וגם הא איכא רב הונא בשבת דף קט"ז ע"א דסובר דכתבי הקדש הכתובין בכל לשון אין מצילין אותן מפני הדליקה וגם שלא ניתנו לקרות בהן, דאליבא דמאן דאמר ניתנו לקרות בהן דכולי עלמא לא פליגי דמצילין, כי פליגי אליבא דמאן דאמר לא ניתנו לקרות בהן, רב הונא אמר אין מצילין דהא לא ניתנו לקרות בהן, וא"כ ודאי לא שייך שכתב זה משה. אלא בהכרח כוונת רש"י דרק שדבר משה בשבעים לשון, ולא כתב.

ואין כוונת רש"י לזה שאיתא בסוטה דף ל"ה ע"ב שמשא הקים אבנים בערבות מאב וכתב עליהן את התורה כמו שעשה יהושע בירדן ובגלגל שהרי רש"י לא הזכיר זה, משום דלא שייך לפירוש הקרא שמפורש רק שמשא דיבר אל ישראל ולא ענין הקמת אבנים וכתבת התורה עליהן, שהוא מעשה אחרת שעשה שלא הוזכר בקרא. אלא הוא ילפותא מגזירה שווה שגם מעשה זו דהקמת אבנים וכתבת התורה עליהם - שהוא לאומות העולם - ג"כ עשה. שלא שייך שרש"י יפרש זה, שלא שייך כלל להקרא. אלא כוונת רש"י הוא להמדרש רבה בראשית פרשה מ"ט פיסקא ב', שאמר הקב"ה לאברהם שאם תמול תטול סוד ה', שסוד הוא גימטריא שבעים. וחשיב שם ג' ענייני שבעים, ששבעים הג' הוא ומעמיד אני מהן משה שהוא הוגה בתורה בשבעים לשון שנאמר הואיל משה באר - שזהו רק על הלימוד והדיבור, שמשא דבר לישראל לא רק בלשון הקודש אלא גם בכל שבעים לשון. ועשה כן משום שהיה שם איזה גרים שג"כ עמדו בכרית זה, כדאיתא אתם נצבים היום כלכם לפני ה', וחשיב שם גם גרך אשר בקרב מתנדך, וגם מחטב עצין עד שואב מימין שהיו ג"כ גרים, והיו הרבה מהן שלא הבינו לשון'ק. וזה היה רק בדיבור ולא בכתובה. (ומס' העמק דבר להגאון הנצי"ב שהראה לי נכדי שיחי', משמע שמדרש רבה דבראשית וגמ' דסוטה הוא דבר אחד, שכ' על מה שפירש רש"י בשבעים לשון, ולמד רבתי זה הפי' מדאיתא בסוטה דף ל"ה ע"ב דאיתא באר באר דכשם שהקים יהושע אבנים וכתב בע' לשון שנא' באר היטב כך עשה משה והקים אבנים וכתב בע' לשון, וכ"ה בב"ר פ' מ"ט שהגה משה בתורה בשבעים לשון שנא' באר. ולע"ד הם שני עניינים, ורש"י לא הזכיר אלא הא דמדרש רבה דהוא רק בדיבור, וצ"ע"ק).

ד. לבאר שרשאים לתרגם תורה שבכתב, ואולי יש בזה עדיפות בספרים הנדפסים, משום שבלשון הקדש היו דברים שבכתב שאי אתה רשאי לאמרם בעל פה וה"ה בספרים הנדפסים, ומה שאסור לכתוב פסוקים כשאין בזה צורך לימוד תורה

ולענין הלכת, אם רשאי לתרגם תנ"ך שהם דברים שבכתב. הנה תורה שבכתב - הא חזינן דאיכא

לא תיבות קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה
 שהוא קרא בירמיה (ל"ג י"א) דליכא שום צורך לזה.
 ויש שכותבין בהזמנה קול ששון וקול שמחה בשתי
 שורות כל אחת משתי תיבות, וכן קול חתן וקול כלה
 בשתי שורות. וטעמם ששתי תיבות אין להחשיב שהוא
 כתיבת קרא, ומכיון שנכתבו בשתי שורות לא מצטרפי
 להחשיב שהוא כתיבת הקרא שהרי ליכא שורות כאלו
 בקרא. והוא טעם נכון לכאורה, וידוע מזה לכו"ע שאין
 כוונתו לכתוב הפסוק אלא לברכה בעלמא - שנקט
 לשון הקרא לברכה. אבל יותר מסתבר שאין לכתוב זה
 בהזמנות, שאין בזה מקום לברכה.

**ה. שיש להמנע מתרגום משניות והלכות ואף
 תורה שבכתב, משום החשש לפעולת המתרגם.**

וגם משניות והלכות ליכא איסור מלתרגם. אבל
 העיקר שהמתרגם צריך לידע אחריות המתרגם,
 שבטעות קטן שייד להכשיל בטעות את הלומדים
 מהעתקה על שפה אחרת. ועיין בהקדמות המעתיקים
 פירוש משניות של הרמב"ם איך שיראו מלהעתיק
 פירושו שנכתב בערבית ללשון הקדש שהיה נחוץ מאד,
 וכ"ש שיש להמתרגמים מעברית לשפת אנגלית שיש
 לחוש לטעותים, שבשכיל זה יש למנוע מזה. ואם אחד
 יודע בנפשו, וכן מחזיקין חבריו אותו, לבקי גדול בשפת
 האנגלית ות"ת שבקי טובא בהמשניות, שרוצה להעתיק
 אין לאסור לו. ואחר כל זה הייתי מעץ שלא לעסוק
 בתרגומים. ויותר ראוי שילמדו הרוצים ללמוד בראשונה
 את שפת הגמ', שזה יהיה ביתר הצלחה. אך אם ידוע
 שרוצים בין כך ובין כך להעתיק משניות לאנגלית, ובודאי
 שישגו מי שיעתיק, וידוע שהוא יעתיק יותר כראוי יכול
 הוא להעתיק. וכן הוא בהעתיקת תורה שבכתב.

**ו. איך לתרגם ספרים שיש בהם שקלא וטריא,
 וכפריים שיש בהם רק הלכות**

ולענין אם לתרגם כל הספר עם השקלא וטריא
 שלו, או רק מסקנת דבריו לדינא. הנה לפי מה שכתבתי
 שספרי הלכה כהרמב"ם והש"ע והרמ"א שכתבו רק
 הלכות רשאי לתרגם. אך יזהר שיתרגם כל מה שכתבו,
 בלא שום שינוי ויותר פירוש מכפי מה שכתבו. ואם הוא
 רוצה לבאר איזה דבר שלא מובן כלל, יכתוב למטה
 איזה פירוש שפירש מי מן המפרשים ויכתוב בשמם, כגון
 כך פ"י רש"י כך פירשו התוס' וכדומה. ואם הוא מה
 שמפרש בעצמו, יכתוב כך נראה לי הפירוש. ואם
 הפירוש הוא של רש"י או של מפרש אחר אבל אינו
 מבואר בפשיטות שם, והוצרך להוסיף ביאור בכוונת
 רש"י או המפרש האחר, צריך לכתוב כן הוא פירוש
 לפי מה ששמעתי לי בכוונתו. ואם הוא מהתוס', הנה פסק
 ההלכה לתוס' - אם איתא זה בפסקי תוס' יכולים לכתוב

לתורה שבכתב כמה תרגומים, לבד תרגום אונקלוס
 ותרגום יונתן. ולפי מה דמשמע מתוס' ב"ק דף ג' ע"ב
 ד"ה כדמתרגם, איכא גם עדיפות בכתיבה זהביאו זמה
 דמתרגם רב יוסף לפי שהיה סגי נהור ודברים שבכתב אי אתה
 רשאי לומר על פה ולכך היה אומר תרגום, ולפי זה עדיף גם
 תרגום בכתיבה משום שהאיסור לומר פסוקים שלא מן
 הכתב ישנו אף בכתובין אם אינו בספר שלם, כדאמר
 רבה בגיטין דף ס' ע"א, האי ספר אפטרתא אסור למיקרי
 ביה בשבת, מאי טעמא דלא ניתן ליכתב (פחות מספר אחד שלם
 לעצמו - רש"י). א"כ איכא האיסור אף בכתובין - אם
 נכתבו על נייר, ושלא בגלילה, ועל שני הצדדין,
 שבלשון הקדש היה אסור מדינא אך שהותרו משום עת
 לעשות לה. וגם לא מצינו בגמ' שגם בהדפסה על
 הנייר, ושלא בגלילה, ועל שני הצדדין נמי הותרו.

אבל הא ברור שהותרו, דהא הת"ק שנה שהוא
 מזמן שנחתדש ענין ההדפסה הדפיסו גם חומשים,
 שהצורך היה יותר גדול בהו על נייר בשני הצדדין, ועל
 דפים לכורכם ולא בגלילה, וכל גדולי עולם הניחו
 לעשות זה. והוא משום עת לעשות דהוא הצורך היותר
 גדול לא רק לתינוקות שבעי אביי מרבה בגיטין ס' ע"א אם
 מותר לכתוב להם מגילה להתלמד בה משום דלא אפשר, אלא
 גם לגדולים, משום שהשכחה גדולה בזמננו זה הרבה
 מאות בשנים. ולהרבה אינשי לא היה שייך לקיים אף
 לימוד שנים מקרא ואחד תרגום הפרשה בכל שבת
 ושבת. לכן משום עת לעשות הותר כל ענין כתיבה
 דחומשין, ועל כל מיני ניירות שבעולם, וגם לכתוב חצאי
 ספרים ופסוקים. אף שרבה בגיטין שם גבי כתיבת מגילה
 לתינוק סובר שאין כותבין, חזינן שהתירו. והוא אף
 שהלכה הוא כרבה שהשיב לאביי שאין כותבין, שלא מצינו
 באמוראי מי שחולק עליו. ואדרבה גם רשב"ל א"ר ינאי
 סובר כוותיה שאמר בגיטין שם שטבלא של זהב שעשתה
 הליני המלכה שפרשת סוטה כתובה עליה היתה באל"ף ב"ת.
 ואף רבי יהודה מתנאי שבכריתא שם שפליגי אם
 כותבין מגילה לתינוק שמתיד לכתוב לתינוק להתלמד, הא
 אינו מתיד בפסוקים ופרשיות, אלא עניין שלם כמו
 מבראשית עד דוד המבול, ובתורת כהנים עד ויחי ביום
 השמיני. ועתה זה מאות בשנים שמתירין גם זה.

אבל מסתבר לע"ד שלכתוב בקלף - שאין שום
 צורך בזה ללימוד לא לתינוקות ולא לגדולים - אסור
 לכתוב פסוקים ופרשיות, דהא אין שום צורך בזה. ובין
 כך ובין כך יהיה אסור, דהא כתיבה זו מתחילתו לגניזה
 הוא. כי לא מסתבר שהתירו לכתוב פסוקים ופרשיות גם
 שלא לצורך לימוד התורה, שהוא מצד עת לעשות.

וכבר אמרתי שאין להדפיס על מכתבי הזמנות
 לנישואין שום פסוק (אגרות יו"ד ח"ב סוף סימן קל"ה ד"ה
 אבל בעובדא, ועי' עוד בזה אגרות אר"ח ח"ד סימן ל"ט ד"ה
 והנה טעם, וד"ה והטור, וד"ה וטעם הר"ן וד"ה אבל עיין) ואף

בשמם, ואם לא נזכר בפסקי תוס' צריך המתרגם לכתוב שכן נראה לו בדעת התוס', ולא בסתמא שכן הוא דעת התוס'. וכן כשמביא פירוש מכל אחד מרבנותינו הראשונים.

וגם מרבנותינו האחרונים, שהם מפרשי הש"ע כהט"ז ומג"א והש"ך והסמ"ע והח"מ וב"ש וקצה"ח ונה"מ והפמ"ג, שדבריהם ידועים לת"ח וגם להרבה מהתלמידים בני ישיבות, ורעק"א וחת"ס וכדומה, יכולים להביא מסקנותיהם לדינא אף בלא הטעמים והמקורות. אבל ספרי רבותינו האחרונים שאין ידועים ספריהם כל כך, צריך להביא טעמיהם בקיצור משני טעמים. חדא שלא יזלזלו את דבריהם אלו שלא יבינו אותם, ולא יטריחו עצמן להשיג את ספריהם ולידע הטעם. ועוד שאולי לא הגיעה מדרגתן שנסמוך שיש להם טעם נכון, וכשמביאן מחבר הספר בלא טעם יאמרו אלו הסומכין עליה שיש לסמוך ע"ז אף בלא טעם - מצד גדלו - שאולי אינו כן.

ומה ששאלת באם יש נפקא מינה בין לכתוב כללי סוגיות לפרטי עניינים, לא ידוע לי הכוונה דכללי עניינים. דאם הוא לבאר הסוגיות שנדע אותם, הא בלא טעם לא שייך כלל ללמוד, דלימוד בלא טעם אין זה לימוד. ואם הכוונה דהוא כעין מפתח להסוגיות שאיכא בפירקא זו או במסכתא זו, הא לא שייך לכתוב שם טעמים כלל ואף לא עיקרי הדברים לדינא. וצריך כת"ר לברר שאלתו שיהא מבורר לנו ויהיה שייך להשיב אם יעזרני השי"ת שאדע דבר ברור.

ז. תרגום פסקי הלכה שצריך כל אחד לידע משום שאי אפשר לשאול כשמזדמן ספק, לצורך אנשים שאינם מבינים עדיין לשון הקדש, ושצריך לתרגם לאנשים כאלה רק הפסקים ללא הטעמים

והנה בעניין לתרגם פסקי הלכה. נראה כי דברים שצריך כל אחד לידע, שלא שייך לשאול על זה - כהלכות ק"ש ותפילה, שאם נזדמן לו איזה ספק אינו יכול לשאול באמצע התפילה דלא ישיבחהו (ועי' באגרות א"ח ח"ד סימן ט"ז שיותר להפסיק בתפילתו לצורך תפילת אחרים, ודין הפסק לצורך תפילה באמצע תפילת שמונה עשרה) - יש לתרגם שיוכלו ללמוד אנשים שאין מבינים בלשון הקדש. ולדברים אלו סגי לכתוב בלא טעמים ומקורות. ויש גם דוקא להקפיד שיכתבו בלא טעם, דאם יכתבו טעם ולא יבין איש הפשוט - לא יעשה כפי הדק אלא לפי דעתו. וגם הא אנשים פשוטים לא יבינו הרבה פעמים טעמים האמיתיים. שלכן יותר טוב לכתוב הדינים בלא טעם. וצריך לידע כי אף אלו אינשי שהם חכמים בחכמות העולם והם מצד כשרונותיהם בעלי דעת גדול, יש שלא יבינו מתחילה אפילו דברים שהם בטעמים קלים, אשר כשביל זה יותר טוב שלא לומר להם טעמים, אלא שכן

הדין - בענייני ק"ש ותפילה, וכ"ש בענייני איסור והיתר. שלכן אף דברים המוכרחים לידע, ירגילום מתחילה בלי טעם.

וכשיתחילו ללמוד באיזה ישיבה יהיה להם רב אחד לבאר להם מה שצריך לידע, וגם מה שרוצה לידע, על דברים שהם בעיניו מתמיהין. ולא ינשי כמותו שכבר לומדים בישיבה היה טוב שיכינו ספר באנגלית שיסבירו להם טעמי ההלכות. אבל יש לחוש שיקרא אותו קודם שבא הזמן שראוי שיקרא זה. ואם שייך שישתדלו שלא יראה ספר זה מי שאינו ראוי לקראו יש להשתדל שיהיה כן. ואם לא אפשר, אין לחוש לזה כל כך להשתדל יותר מדי שלא יקרא מי שאינו ראוי ספרים שיש בהם טעמי ההלכות. ויבין הרב שלומדו ומחנכו להבינו באופן שיבין היטב, והיה טוב בשביל זה שלא יהיו מודפסים ספרים כאלו, ויניחו זה להרב שילמדו אתו בעל פה כפי מה שצריך. אבל אולי התועלת בהדפסת ספרים כאלה גדולה מן החשש, ולכן אין למחות בזה. אבל טוב שיתיישב המחבר עם רבו או גדול אחר איך לעשות.

ח. חיבור ספר באנגלית בהלכות כשרות ואיסור והיתר למתחילים, ושגם ספר כזה צריך להיכתב ללא טעמי הדינים, וכתובת ספרי מוסר והשקפה באנגלית

והנה בדבר לעשות ספר באנגלית על הלכות נחוצות כעל הלכות נטילת ידים לסעודה, והלכות ברכת המזון, וברכה מעין שלש, וברכות הנהנין ועיקרי הלכות מליחת בשר, ושצריך לשאול לרב ומורה הוראה כשישחוט עוף וימצא שם איזה דבר משונה - שצריך לשאול להרב ומורה הוראה אם מותר לאכול, ושצריך לשחוט העוף אצל שוחט מומחה, ושצריך לקנות בשר אצל מוכר ירא שמים וכפוף לרבנים מורי הוראה שבעיר, יש לעשות. וגם ספר באנגלית שידעו כללי הדינים בענייני אכילה (כשרות) שהוא העיקר הגדול, וגם יש על זה הוצאת ממון לאכול אוכל כשר דווקא, יש לכתוב, אבל בקיצור הדין. ולהקדים חומר האיסורים בענייני אכילה ושתיה. ולא שייך ליתן טעמים על זה, אלא לומר שכן נאמר בתורה שנתנה לנו ע"י משה רבינו בסניי שעלה לשם לקבל שם את כל התורה בכתב ובעל פה. הנה כתיבת ספר כזה הוא דבר טוב, אף כשצריך להזכיר איזה דין, הנה העיקר הוא דכותב רק מה שמוכרח לידע לאלו הרוצים להתקרב לשמירת דיני התורה, ומחוייבין תיכף לקיים כל אלו שלא שייך שיחכו עד שילמדו, דברים אלה יש לכתוב באנגלית. אבל מה שיש לחכות, יש לחכות עד שידעו. והרי גם לשפת אידיש לא תירגמו אלא דברים מוכרחין.

וכאן יש יותר דברים מוכרחין להעתיק לאנגלית, משום שרובא דרובא נשים אין יודעות אלא שפת

ע"א. אבל סוף הקרא ומשפטים כל ידעום הוא לאיסורא למסוד להם משפטים וכל דיני תורה, וקאי גם על דבריו דבקרא דלעיל מזה). אבל נראה שאינו מחוייב להמנע בשביל זה, כיוון שכונתו לישראל והם ודאי יהיו קונים, והעכו"ם שיקנו וילמדו הוא רק חשש קטן.

וגם הא תזינן שרבותינו הראשונים לא חששו לזה. דהא הרמב"ם חיבר את פירוש המשניות בערבית שהיה זה שפת המדינה, שהיו שם הרוב ואולי רובא דרובא היו עכו"ם, בין בספרד שהיה שם בילדותו ובין במצרים שהיה שם בזקנותו. ועוד כמה מרבתינו הראשונים כתבו בלשון ערבית בזמנו שהיתה לשון מדינת ספרד ובמצרים ובכל המדינות סביב. ומה שלא מצינו כן בבעלי התוס' וכל תכמי צדפת ואשכנז שיכתבו חיבוריהם בלשון המדינה, הוא משום שלא הוצרכו לזה, דרוב ישראל שבצדפת ואשכנז הבינו עיקר לשון המשנה והגמ'. ולא שנמנעו מלכתוב בלשון המדינה משום שחלקו ע"ז בדנא, שלא נמצא שאיכא מחלוקת בזה.

והנני ידיו,

משה פיינשטיין

סימן למ *

בעניין הניהול הכספי של ישיבה

בע"ה, י"ח מרחשון תשמ"ה

מע"כ ידידי מחותני, הרה"ג מוהר"ר יצחק חברוני שליט"א נשיא דישיבת חברון

נכדי הרה"ג מוהר"ד מרדכי טענדלער שליט"א, הציע לפני שאלת כת"ר. ידוע לכת"ר שזו שאלה שנוגעת לכל ישיבה, וגם אצלנו היה נוגע. ואחר עיון רב הכרעתי לפני הרבה שנים שגבאי הישיבה (הנהלת הישיבה) הם האחראים והבעלים לחלק הממון שנחרם לישיבה, משום שיש לאמוד שזו דעת המנדבים, שעל דעת כן נתנו לישיבה מאחד שידועים שהגבאים שהם בעלי אחריות ישתמשו בהממון באופן הגון.

והנה הגבאים צריכים לידע שמטרת ישיבה היא להתלמידים, והממון ניתן בשביל טובתם. ואסור להגבאים (להנהלה) לנהל את הישיבה באופן שח"ו נראה כאכזריות או תוסר רחמנות. על הנהלה להשתמש בהממון לטובת התלמידים כפי האפשרות הכלכלית של הישיבה. למשל, אם אפשר, יש לסדר שיהיה מספיק מה לאכול לכל אחד מהתלמידים, גם לאלו שרוצים לאכול יותר. וכ"כ בזמן הסדר שבאמצע הלילה, יהיה איזה אוכל לאלו שרוצים או לאכול משוה. ויש חילוק בין ישיבה עשירה וישיבה עניה. ושייך שיצטרפו הגבאים לצמצם

* אודות תשובה זו עיין בהקדמה דף 3 בד"ה בזמן שמרן זצ"ל.

אנגלית. וגם רובן אין ידעות כלום מדיעת בית הוריה, שלכן הלכות נדה ודאי לא יסגי בלא תרגום אנגלית, אבל יש לחוש גם להלכות מאכלות אסורות, שיש להודיעם בשפת אנגלית איזה פרטים נחוצים שלא יטעו. וגם עיקרי דיני מוקצה בשבת ויו"ט, ואיסור אכילה ושחיה ביו"כ, יש ג"כ טעם להחיד להדפיס בשבילן קיצור בדינים אלו, היינו כמה שלא יבואו לטעות.

ספדי מוסד והשקפה רשאין להדפיס אף שהם ג"כ ענייני תורה. דזה לא שייך לאסור, שבכל אופן שיכול להשפיע לקרב ישראלים לאבינו שבשמים ולתורתו הקדושה איכא החיוב. ואף שבעניינים אלו צריך להזכיר בתוך הדברים גם איזה פסוקים ומאמרי תו"ל.

ט. אם יש איסור לקרוא ספרים שנתרגמו לאנגלית שלא כפי המבואר לעיל

ולענין דיעבד אם כבר נדפסו אלו שלא ניתא לן שיחרגמו אין לאסור לקרות בהן אם אך התרגום הוא טוב. ועובדא דר"ג שגנז ספר איוב תרגום (שבת קט"ז ע"א) מצד איסור קריאה היה זה, משום דסובר שלא ניתנו כתבי הקדש הכתובים תרגום ובכל לשון לקרות בהן, שלא שייך זה בתורה שבע"פ, שבכל כתב אסור מדינא והחידו בזמן הזה מצד הצורך. וצורך הא איכא עכ"פ כשעדיין אינם מבינים לקרות בלשון הקדש. ואף שאין נחשב זה צורך להעתיק לאנגלית להחיד בשביל זה גם הכתיבה לכתחילה, משום שאיכא יותר צורך שילמדו אף בעמל ויגיעה בלשון הקדש, מ"מ הא ודאי איכא תועלת גם כמה שילמדו זה בנקל, שע"י כך ילמדו יותר, וגם אולי יבינו יותר. שלכן אף שההכרעה היא יותר שאין זה צורך גדול להחיד ההעתקה לאנגלית, מ"מ הא תועלת עכ"פ איכא בקריאתן באנגלית, ואין לאסור. ואף שנימא שהתועלת שאיכא בהעתקה שזה לנזק שבהעתקה אין לעשות מעשה, שלכן כשלא הועתק אין להחיד להעתיק, וכשכבר הועתק אין לאסור מלקרות בהן.

י. אם יש חשש בתרגום דברי תורה לאנגלית משום שהוא כמוסר דברי תורה לנכרים

והנה איכא חסרון אחד בהעתקה לאנגלית, שהוא כמלמד תורה אף לנכרים. ואמר רבי אמי בחגיגה דף י"ג ע"א דאין מוסרין דברי תורה לעכו"ם שנאמר לא עשה קן לכל גוי ומשפטים כל ידעום (ומסתבר שהלימוד הוא מסוף הקרא - ומשפטים כל ידעום. דרישא דקרא - לא עשה קן לכל גוי, הא הוא על עצם החשיבות דישאל שרק להם ניתנה התורה ע"י משה רבינו. וגם הרי הגוים לא רצו לקבלה כלל, שהרי חזר עלייהו שיקבלו התורה ולא רצו, כדדדשינן מקראי דודת משעיר למו והופיע מהר פארן דריש פרשת ואת הברכה, ומקרא דמתמין יבא בחבקוק (ג' ג') בריש עבודה זרה, ובב"ק דף ל"ח